GENERALINIO ADVOKATO
L. A. GEELHOED IŠVADA,
pateikta 2006 m. kovo 16 d. [1]

I — Įvadas

1. Jau antrą kartą [2] pateikiami klausimai, susiję su 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus [3] (toliau – direktyva arba Direktyva 2000/78), atitinkamos sąvokos išaiškinimu [4].

2. Ši direktyva draudžia tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl daugelio priežasčių, įskaitant ir negalią. Šioje byloje prašoma išaiškinti sąvoką „negalia“. Ši sąvoka direktyvoje nėra apibrėžta. Pateikti klausimai yra susiję su sergančio darbuotojo, atleisto iš darbo ligos metu, atveju. Konkrečiai klausiama, ar liga gali būti laikoma negalia remiantis šia direktyva, ir, jeigu negali, ar direktyva vis dėlto apima diskriminaciją dėl ligos.

II — Teisinis pagrindas

A — *Bendrijos teisė*

3. EB 13 straipsnio 1 dalis numato:

„Nepažeisdama kitų šios Sutarties nuostatų ir neviršydama Bendrijai jos suteiktų įgaliojimų, Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, gali vieningai imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.“

1 — Originalo kalba: olandų.

2 — Teisingumo Teismas dėl šios direktyvos nuomonę pareiškė 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendime *Mangold* (C-144/05, Rink. p. I-9981).

3 — OL L 303, p. 16.

4 — Ši direktyva yra taip pat įsipareigojimų nejvykdymo procedūros, kurią daugeliui valstybių narių inicijavo Komisija dėl nelaiku perkeltos direktyvos, dalykas. Pirmas šioje įsipareigojimų nejvykdymo procedūroje priimtas sprendimas yra 2005 m. spalio 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą* (C-70/05, nepaskelbta Rinkinyje). Sprendime *Mangold* (nurodytas 2 išnašoje) buvo kalbama apie diskriminacijos dėl amžiaus Direktyvos 2000/78 6 straipsnio 1 dalies prasme pateisinimą.

4. Direktyva 2000/78/EB buvo priimta EB 13 straipsnio pagrindu. Pagal šios direktyvos 1 straipsnį direktyvos tikslas – nustatyti kovos su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos užimtumo ir profesinėje srityje bendrus pagrindus siekiant valstybėse narėse įgyvendinti vienodo požiūrio principą.

5. Septynioliktoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma:

„Nepažeidžiant įsipareigojimo tinkamai pasirūpinti neįgaliaisiais, šioje direktyvoje nereikalaujama įdarbinti, paaukštinti, palikti darbo vietoje ar mokyti asmenį, kuris yra nekompetentingas, nesugeba ar negali vykdyti būtiniausių konkrečių pareigų funkcijų ar dalyvauti atitinkamame mokyme.“

6. Direktyvos 3 straipsnis numato:

„1. Neviršijant Bendrijai suteiktų įgaliojimų, ši direktyva taikoma visiems asmenims tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje, įskaitant valstybines įstaigas:

<...>

c) įdarbinimui ir darbo sąlygoms, įskaitant atleidimą iš darbo ir atlyginimą;

<...>“

7. Direktyvos 5 straipsnis nustato:

„Siekiant garantuoti, kad neįgaliųjų atžvilgiu būtų laikomasi vienodo požiūrio principo, jiems įrengiamos tinkamos patalpos. Tai reiškia, kad prireikus konkrečiu atveju darbdaviai imasi tinkamų priemonių, kad neįgaliajam būtų sudarytos sąlygos gauti darbą, dirbti, kilti tarnyboje arba mokytis, nebent dėl tokių priemonių būtų neproporcingai apsunkinamos darbdavio pareigos. Pareigos nėra neproporcingai apsunkinamos, jei jam pakankamai atlyginama konkrečios valstybės narės neįgalumo politikos srityje numatytomis priemonėmis.“

8. 1986 m. liepos 24 d. Tarybos rekomendacijos 86/379/EEB dėl neįgaliųjų užimtumo Bendrijoje [5] ketvirtoje konstatuojamojoje dalyje numatyta:

„Šioje rekomendacijoje sąvoka „neįgalusis“ apima visus asmenis su rimtomis fizinėmis, protinėmis ar psichinėmis negaliomis.“

5 — OL L 225, p. 43.

9. 1989 m. gruodžio 9 d. Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartijos 26 punktas skelbia:

„Kiekvienas neįgalusis, nesvarbu, kokia jo negalios kilmė ar pobūdis, turi turėti galimybę naudotis konkrečiomis papildomomis priemonėmis, skirtomis palengvinti jo profesinę ir socialinę integraciją.

Šios pagerinimo priemonės, be kita ko, pagal suinteresuotųjų asmenų galimybes turi būti susijusios su profesiniu mokymu, ergonomija, prieinamumu, mobilumu, transporto priemonėmis ir būstu." (Neoficialus vertimas)

B — *Nacionalinė teisė*

10. Remiantis Ispanijos Konstitucijos 14 straipsniu, visi ispanai yra lygūs prieš įstatymą; neleidžiama jokia diskriminacija dėl kilmės, rasės, lyties, religijos, nuomonės arba bet kurios kitos asmeninės ar socialinės sąlygos ar aplinkybės.

11. Pagrindinės darbo santykius reglamentuojančios nuostatos yra įtvirtintos *Estatuto de los Trabajadores* (toliau – Darbuotojų statutas). Šio statuto 55 straipsnio 3 dalis nustato skirtingas atleidimo iš darbo rūšis: teisėtą, neteisėtą ir niekinį atleidimą iš darbo.

12. Pagal Darbuotojų statuto 55 straipsnio 4 dalį neteisėtu laikomas toks atleidimas iš darbo, kai nėra įrodomas sutartinių įsipareigojimų neįvykdymas, kuriuo darbuotojas kaltinamas, arba jei atleidimo iš darbo forma neatitinka įstatymo nustatytų reikalavimų.

13. Pagal šio statuto 55 straipsnio 5 dalį niekiniu laikomas toks atleidimas iš darbo, kurio motyvas yra vienas iš diskriminacijos pagrindų, kuriuos draudžia Konstitucija arba įstatymas, arba kuris lemia darbuotojams pripažįstamų pagrindinių teisių ir laisvių pažeidimą.

14. Darbuotojų statuto 55 straipsnio 6 dalis nustato, kad niekinio atleidimo iš darbo atveju darbuotojas nedelsiant grąžinamas į pareigas ir jam sumokamas negautas darbo užmokestis.

15. Neteisėto atleidimo iš darbo pasekmės išplaukia iš Darbuotojų statuto 56 straipsnio. Pagal šią nuostatą neteisėto atleidimo iš darbo atveju darbuotojas praranda savo darbo vietą ir jam išmokama kompensacija, nebent darbdavys nuspręstų grąžinti jį į ankstesnes pareigas.

16. Darbuotojų statuto 17 straipsnio 1 dalis buvo pakeista 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusiu Įstatymu 62/2003 dėl Direktyvos 2000/78 perkėlimo į nacionalinę teisę. Darbuotojų statuto 17 straipsnio 1 dalies dabartinė redakcija nustato:

„Niekinėmis ir negaliojančiomis Ispanijoje laikomos teisės nuostatos, kolektyvinių sutarčių sąlygos, individualios darbo sutartys ir vienašališki darbdavio sprendimai, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai sukuria negatyvią diskriminaciją dėl amžiaus ar negalios arba pozityvią ar negatyvią diskriminaciją darbo, darbo užmokesčio, laiko ir kitų darbo sąlygų srityje dėl priklausymo vienai ar kitai lyčiai arba rasei, taip pat dėl etninės kilmės, civilinio statuso, socialinės padėties, religijos arba įsitikinimų, politinių pažiūrų, seksualinės orientacijos, narystės profesinėse sąjungose ir dalyvavimo jų sutartyse, giminystės ryšių su kitais įmonės darbuotojais ir kalbos.

<...>"

17. Pastaroji nuostata apibrėžia ir išaiškina Ispanijos teisėje numatytą ir Ispanijos Konstitucijos 14 straipsnyje įtvirtintą lygybės prieš įstatymą principą ir nediskriminacijos darbo santykiuose principą.

III — Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

A — *Bylos aplinkybės*

18. Ieškovė S. Chacón Navas dirba ar dirbo viešojo maitinimo bendrovėje *Eurest Colectividades SA* (toliau – atsakovė). Nuo 2003 m. spalio 14 d. ji yra nedarbinga dėl ligos ir gauna laikino nedarbingumo išmoką.

19. 2004 m. gegužės 28 d. atsakovė, nenurodydama priežasčių, raštu įspėjo S. Chacón Navas apie atleidimą iš darbo nuo 2004 m. gegužės 31 dienos. Atsakovė įspėjime apie atleidimą iš darbo pripažino neteisėtą atleidimo pobūdį pagal Darbuotojų statuto 56 straipsnį ir todėl pasiūlė kompensaciją už atleidimą iš darbo.

20. Ieškovė, nesutikusi su atleidimu iš darbo, dėl to teisme pareiškė ieškinį. 2004 m. birželio 29 d. ieškinyje S. Chacón Navas tvirtina, kad atleidimas iš darbo yra niekinis dėl nevienodo požiūrio ir diskriminacijos, nes ji dėl ligos jau aštuonis mėnesius serga ir šiuo metu negali dirbti. Ieškovė reikalauja grąžinti ją į buvusias pareigas.

21. 2004 m. rugsėjo 16 d. teismo posėdyje atsakovė pareiškė, kad ieškovė nepateikė jokių įrodymų, galinčių patvirtinti diskriminaciją ar pagrindinių teisių pažeidimą. Ieškovė pakartojo savo ieškinio argumentus, teigdama, kad nuo 2003 m. spalio 14 d. ji yra laikinai nedarbinga dėl ligos (iš pagrindinės bylos dokumentų galima matyti, kad ji laukia operacijos) ir, jos manymu, yra pakankamai požymių atleidimą iš darbo pripažinti diskriminuojančiu.

22. 2004 m. rugsėjo 21 d. nacionalinis teismas sveikatos priežiūros tarnybos paprašė pateikti informaciją apie ieškovės laikino nedarbingumo būklę, visų pirma apie tai, nuo kurios dienos ieškovė turi nedarbingumo pažymėjimą ir ar ši nedarbingumo būklė tebesitęsia. 2004 m. lapkričio 11 d. atsakyme į šį prašymą sveikatos priežiūros tarnyba nurodė, kad ieškovė nuo 2004 m. spalio 14 d. turi nedarbingumo pažymėjimą ir kad artimiausiu metu negalima tikėtis jos grįžimo į darbą.

23. Kadangi ieškovė nurodo, jog ji buvo atleista iš darbo laikino nedarbingumo laikotarpiu ir darbdavys nenurodė jokių faktų arba nepateikė jokių įrodymų, pateisinančių atleidimo iš darbo priežastį, o tai būtų nulėmę įrodinėjimo pareigos perkėlimą kitai šaliai, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas daro išvadą, kad ieškovė buvo atleista tik dėl aplinkybės, jog dėl ligos buvo laikinai nedarbinga.

24. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas atkreipia dėmesį į tai, kad pagal Ispanijos teismų praktiką toks atleidimo iš darbo būdas pripažįstamas neteisėtu, bet ne niekiniu. Tai matyti iš 2001 m. sausio 29 d. *Tribunal Supremo* sprendimo, kuriuo vėliau vadovavosi visi aukštesnės instancijos teismai. To priežastis yra ta, kad Ispanijos teisėje nėra jokios aiškios nuostatos, pagal kurią būtų galima apibrėžti asmens būklę – ligą, siekiant uždrausti tuo atžvilgiu diskriminaciją ir įgyvendinti nediskriminacijos principą santykiuose tarp privačių asmenų.

25. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laikosi nuomonės, kad teisinį apsaugos pagrindą galima kildinti iš pirminės ir antrinės Bendrijos teisės, visų pirma iš Direktyvos 2000/78.

26. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia klausimą, ar yra priežastinis negalios ir ligos ryšys. Jo manymu, galima naudotis Tarptautine funkcionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija (TFK), patvirtinta Pasaulio sveikatos organizacijos. Iš jos matyti, kad sąvoka „negalia" yra bendra sąvoka, apimanti trūkumus ir faktorius, apribojančius aktyvumą ir dalyvavimą socialiniame gyvenime, siekiant išryškinti sąveikos tarp tam tikros sveikatos būkės asmens ir jį supančios situacijos, aplinkos bei asmeninių veiksnių neigiamus aspektus.

27. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas atkreipia dėmesį į tai, kad liga – tai tokia sveikatos būklė, kuri gali lemti

trūkumus, dėl kurių individas tampa fiziškai neįgalus. Remiantis diskriminacijos dėl negalios draudimu, darbuotojas turi būti saugomas nuo ligos nustatymo momento. Kadangi liga gali būti negalios priežastis, priešingas suvokimas panaikintų didžiąją dalį įstatymų leidėjo siekiamos apsaugos ir skatintų nekontroliuojamas diskriminacines priemones.

28. Tuo atveju, jeigu liga ir negalia turėtų būti laikomos skirtingomis sąvokomis ir todėl Direktyva 2000/78 pirmajai sąvokai būtų netaikoma, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar direktyvos apsaugos sritis, be direktyvoje nurodyto išskiriančio požymio – negalios, negali apimti ir ligos kaip išskiriančio požymio.

B — *Prejudiciniai klausimai*

29. Esant abejonių dėl teisingo išaiškinimo, *Juzgado de lo Social Nr. 33 de Madrid* (Ispanija) nusprendė Teisingumo Teismui pateikti tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar Direktyva 2000/78, kurios 1 straipsnyje nustatyti bendri kovos su diskriminacija dėl negalios pagrindai, apsaugo darbuotoją, kurią jos įmonė atleido iš darbo tik dėl ligos?

2. Papildomai, jeigu atsakymas į pirmąjį klausimą būtų neigiamas ir jeigu Direktyva 2000/78 nustatyta apsauga nuo diskriminacijos dėl negalios neapimtų ligos: ar liga gali būti laikoma papildomu išskiriančiu požymiu, priskirtinu prie tokių, kokių atžvilgiu Direktyva 2000/78 uždraudžia bet kokią diskriminaciją?“

C — *Procesas Teisingumo Teisme*

30. Šioje byloje rašytines pastabas pateikė atsakovė, Vokietijos, Nyderlandų, Austrijos, Ispanijos ir Čekijos vyriausybės, o taip pat Jungtinės Karalystės vyriausybė bei Komisija.

IV — Vertinimas

A — *Priimtinumas*

31. Atsakovė ir Komisija savo rašytinėse pastabose nurodė, kad yra pagrindų pripažinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pateiktus klausimus nepriimtinais.

32. Atsakovės manymu, klausimai laikytini nepriimtinais, nes *Tribunal Supremo* praeityje jau yra nusprendęs, kad laikinai dėl ligos nedarbingo darbuotojo atleidimas iš darbo nėra draudžiama diskriminacija.

Komisijai pateiktų klausimų priimtinumas kelia abejonių dėl to, kad sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą aprašytos aplinkybės yra tokios neaiškios, jog negalima pateikti į klausimus tikslaus atsakymo, reikalingo sprendimui pagrindinėje byloje priimti. Visų pirma trūksta visų duomenų apie ligos pobūdį ir – galimą – jos eigą, o dėl to nuo pat pradžių tampa neįmanoma nustatyti, ar ši byla gali būti susijusi su negalia.

33. Atsakovės prieštaravimui dėl klausimų priimtinumo, mano požiūriu, pritarti negalima. Tai, kad *Tribunal Supremo* yra nusprendęs, jog atleidimas iš darbo dėl ligos negali būti laikoma priemone, kuriai taikomas diskriminacijos dėl negalios draudimas, negali daryti klausimų nepriimtinų. Šiuose klausimuose konkrečiai kalbama apie šio Direktyvoje 2000/78 įtvirtinto diskriminacijos draudimo taikymo apimtį. Jeigu šis draudimas būtų taikomas ir – ilgalaikei bei sunkiai – ligai, tai galėtų turėti reikšmės nagrinėjamos Ispanijos teisės aiškinimui ir taikymui pagrindinės bylos aplinkybių atžvilgiu.

34. Iš pirmo žvilgsnio Komisijos argumentai atrodo svaresni. Iš tiesų sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą faktinės aplinkybės, visų pirma S. Chacón Navas ligos pobūdis, sunkumo laipsnis ir trukmė, yra aprašytos labai trumpai. Pagrindinės bylos dokumentų nagrinėjimas, kurį atliko Komisija, suteikia ne ką daugiau faktinių duomenų.

35. Vis dėlto, mano manymu, atsižvelgus į sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodytas priežastis, yra pakankamai aišku, kodėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui yra reikalinga konkretesnė informacija, skirta diskriminacijos dėl negalios draudimo pagal Direktyvą 2000/78 taikymui bylos aplinkybių, dėl kurių šis teismas turi priimti sprendimą, atžvilgiu.

Kadangi Ispanijos darbo teisėje neteisėtas atleidimas iš darbo dėl ligos ir neteisėtas atleidimas iš darbo dėl negalios turi labai skirtingas pasekmes – pirmu atveju neteisėtas atleidimas susijęs su kompensacija suinteresuotam darbuotojui; antru atveju niekinio atleidimo pasekmė yra ta, kad darbuotojas nedelsiant turi būti grąžinamas į buvusias pareigas ir jam sumokamas negautas darbo užmokestis, – tai prašymas išaiškinti Bendrijos teisėje nustatyto diskriminacijos dėl negalios draudimo materialinę taikymo apimtį yra neabejotinai svarbus pagrindinės bylos sprendimui.

36. Be to, atsižvelgiant į aplinkybę, kad šešios valstybės narės pateikė rašytines pastabas, kurių turinys yra svarbus ypatingai šios bylos situacijai, galima daryti išvadą, kad sprendimas dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą valstybėms narėms suteikė pakankamai tvirtą pagrindą. Akivaizdu, kad sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą formuluotės taip pat ir Komisijai nesudarė jokių kliūčių iš esmės atsakyti į klausimus.

37. Todėl darau išvadą, kad nėra jokių argumentų, galinčių nulemti nagrinėjamų prejudicinių klausimų nepriimtinumą.

B — *Pirminės pastabos*

1. EB 13 straipsnis kaip Direktyvos 2000/78 teisinis pagrindas

38. Sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodomas ne tik EB 13 straipsnis, kaip Direktyvos 2000/78 teisinis pagrindas, bet ir EB 136 bei 137 straipsniai. Šiuo atžvilgiu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atrodo, nori duoti suprasti, kad ir šios nuostatos turi reikšmės atsakymams į pateiktus klausimus.

39. Tai netiesa. Atsižvelgiant į konstatuojamųjų dalių formuluotes, Direktyva 2000/78 paremta tik EB 13 straipsniu.

40. EB 13 straipsnis į EB sutartį įtrauktas Amsterdamo sutartimi. Ši nuostata suteikia Bendrijai kompetenciją imtis atitinkamų veiksmų, siekiant kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

41. Iš formuluotės „nepažeisdama kitų šios Sutarties nuostatų" matyti, kad EB 13 straipsnis yra papildomojo pobūdžio. Iš to išplaukia, kad kitų Sutarties nuostatų negalima laikyti veiksmų, kurių imamasi pagal EB 13 straipsnį, teisiniu pagrindu.

42. Jeigu labiau atsižvelgiama į neįgaliųjų apsaugą darbo rinkoje, teisinį pagrindą būtų galima surasti ir EB 137 straipsnyje, kuris Bendrijai suteikia teisę imtis priemonių, siekiant paremti ir papildyti valstybių narių politiką, be kita ko, kovos su socialine atskirtimi srityje (EB 137 straipsnio 1 dalies j punktas).

43. Tačiau šis teisinis pagrindas yra kitokio pobūdžio negu numatytas EB 13 straipsnyje. Jis sukuria teisinį pagrindą, papildomai derinant valstybių narių socialinės politikos

sritis. Dėl to ir EB 137 straipsnio taikymo sritis asmenų atžvilgiu, ir jo materialinė taikymo sritis yra platesnė negu EB 13 straipsnio, nes jis yra taikomas ir kitoms nei minėtos EB 13 straipsnyje „neįtrauktoms" grupėms ir gali siekti kitų tikslų nei vien diskriminacijos draudimo.

44. Skirtingi tikslai atsispindi ir priemonių, kurių galima imtis pagal EB 137 straipsnio 1 dalies j punktą, rūšyse. Jos gali numatyti, pavyzdžiui, specialias skatinančias ir apsaugines priemones, skirtas užbaigti tam tikras atskirties formas, kurias valstybės narės privalo perkelti į savo nacionalinę teisę. EB 13 straipsnyje įtvirtintas diskriminacijos dėl negalios draudimas, išplėtotas Direktyvoje 2000/78, turi bendrą kokybinę pagrindinę sąlygą, kurios turi laikytis valstybės narės, leisdamos savo teisės aktus ir priimdamos sprendimus, susijusius su neįgaliųjų užimtumu ir profesija, ir kuri taip pat taikoma darbo rinkoje horizontaliuose darbdavių ir darbuotojų santykiuose.

45. Taigi EB 13 straipsnio pasirinkimas kaip vienintelio teisinio pagrindo, skirto bendram diskriminacijos dėl negalios draudimui, yra teisingas. Todėl į pateiktus klausimus reikia atsakyti remiantis šio straipsnio formuluote ir tikslu.

2. EB 13 straipsnio ir Direktyvos 2000/78 aiškinimas

46. Iš EB 13 straipsnio atsiradimo istorijos ir formuluotės matyti, kad Sutarties autoriai, rengdami šią papildomą antidiskriminacinę nuostatą, parodė santūrumą. Pirminiai tokios nuostatos pasiūlyti variantai rengimo stadijoje, artėjant Amsterdamo sutarties sudarymui, vis labiau buvo siaurinami [6].

47. Šis santūrumas yra akivaizdus EB 13 straipsnio formuluotėje.

Visų pirma, formuluotėje yra tik vienas teisinis pagrindas, skirtas imtis „atitinkamų veiksmų".

Antra, priežasčių, draudžiančių diskriminaciją, sąrašas yra baigtinis. Tai skiriasi nuo klasikinės tarptautinės žmogaus teisių konvencijos ir, pavyzdžiui, taip pat nuo Konstitucinės Sutarties II-81 straipsnio, kuriame

6 — Žr., be kita ko, M. Bell ir L. Waddington. „The 1996 Intergovernmental Conference and the Prospects of a Non-Discrimination Treaty Article", 25 *Industrial Law Journal* (1996), p. 320–326; R. Barents. „Het Verdrag van Amsterdam", *Deventer*, 1997, p. 40–43 ir Olivier de Schutter. „Les droits fondamentaux dans le Traité d'Amsterdam", *Yves Lejeune* (leidykla) *Le Traité d'Amsterdam*, Briuselis, 1999, p. 154–188, ypač p. 184–187.

priežasčių, draudžiančių diskriminaciją, sąrašas nėra baigtinis.

Apribojimas, kurį nulemia, trečia, papildomasis pobūdis, jau buvo aptartas pirmiau.

Ketvirta, taikant EB 13 straipsnį yra būtina, kad siekiami veiksmai „neviršytų Bendrijai suteiktų įgaliojimų".

48. Mano manymu, aiškinant EB 13 straipsnį bei šiuo pagrindu priimtus „atitinkamus veiksmus", šiuo atveju Direktyvą 2000/78, yra įtikinamų argumentų tam, kad reikia atsižvelgti į šiame straipsnyje įtvirtintas sąvokas ir apribojimus. Šios palyginti neseniai priimtos sąvokos ir apribojimai atspindi aiškią Sutarties autorių ir Bendrijos teisės aktų leidėjo valią.

49. Tačiau, nekreipiant dėmesio į šiuos su Sutarties istorija ir gramatika susijusius argumentus, dar yra ir su turiniu susiję argumentai, kurie prieštarauja platesniam aiškinimui.

50. Kelių iš EB 13 straipsnyje nurodytų diskriminacijos draudimų, kaip antai draudimai dėl amžiaus ar negalios, objektas rodo, kad draudžiamo formalaus nevienodo požiūrio nustatymas visuomet sukuria materialinę teisę reikalauti vienodų galimybių darbinantis, pradedant verslą arba dirbant, vienodų darbo sąlygų, teisę reikalauti organizuoti specialius mokymus arba imtis priemonių, kurios kompensuoja arba sušvelnina apribojimus dėl amžiaus arba negalios. Atsižvelgdamas į potencialius rimtus ekonominius ir finansinius padarinius, kurių tokie diskriminacijos draudimai gali turėti horizontaliuose santykiuose tarp piliečių ir vertikaliuose santykiuose tarp institucijų ir suinteresuotųjų piliečių, įstatymų leidėjas nacionaliniu lygmeniu stengiasi tiksliai apibrėžti tokius diskriminacijos draudimus, įskaitant leistinas išimtis ir apribojimus bei tinkamus veiksmus, skirtus kompensacinėms priemonėms.

51. Detalesnis apibrėžimas turinio atžvilgiu, kurį Direktyva 2000/78 diskriminacijos dėl amžiaus arba negalios draudimo atžvilgiu atlieka visų pirma 5 ir 6 straipsniuose, rodo, kad ir Bendrijos teisės aktų leidėjas suvokė potencialius rimtus ekonominius ir finansinius padarinius.

52. Direktyvos 2000/78 sąvokos ir apribojimai turėtų būti laikomi svarbūs, nes dis-

kriminacijos dėl negalios draudimo ekonominiai ir finansiniai padariniai kyla pirmiausia tose srityse, kuriose, nors jos ir numatytos EB sutartyje, Bendrija geriausiu atveju turi dalinę kompetenciją, bet dažniausiai – tik papildomą. Tai taikoma ir užimtumo politikai, kurioje Bendrija turi tam tikrą koordinuojamojo pobūdžio kompetenciją, nurodytą EB 125–130 straipsniuose, ir socialinei politikai, kurioje pagal EB 137 straipsnio 1 dalies 1 sakinį Bendrija „remia ir papildo" valstybių narių veiklą kai kuriose srityse. Šiuo požiūriu svarbiose švietimo ir profesinio mokymo srityse (EB 149 ir 150 straipsniai) bei visuomenės sveikatos srityje (EB 152 straipsnis) Bendrijos kompetencija irgi yra papildomojo pobūdžio.

53. Iš to darau išvadą, kad Teisingumo Teismas privalo atsižvelgti į Bendrijos teisės aktų leidėjo sprendimus, priimtus EB 13 straipsnio įgyvendinimo nuostatose, kurie susiję su diskriminacijos draudimo sąvoka ir šio draudimo apibrėžimu dalykiniu ir asmenų atžvilgiu, ir neturi teisės šių sprendimų išplėsti, remdamasis bendru apribojimu, nurodytu EB 13 straipsnio formuluotėje „neviršydama Bendrijai jos (Sutarties) suteiktų įgaliojimų". Dar mažiau yra galimybių, mano požiūriu, išplėsti EB 13 straipsnio materialinę taikymo sritį, remiantis bendruoju lygybės principu.

54. Iš tokio platesnio EB 13 straipsnio ir Bendrijos teisės aktų leidėjo priimtų šio straipsnio įgyvendinimo nuostatų aiškinimo išplauktų, kad tartum sukuriamas vadinamasis Archimedo taškas, iš kurio būtų galima taikyti EB 13 straipsnyje nurodytą diskriminacijos draudimą, siekiant be Sutarties leidėjo arba Bendrijos teisės aktų leidėjo įsikišimo patikslinti sprendimus, kuriuos priėmė valstybės narės, vykdydamos joms – dar – paliktus įgaliojimus. Atsižvelgiant į tai, kad pagal EB sutartį pagrindinė šių įgaliojimų dalis priklauso valstybėms narėms, net jeigu šiuo atžvilgiu turėtų būti naudojami specialūs Bendrijos įgaliojimai, tai yra nepageidaujamas rezultatas tiek EB sutarties sistemos požiūriu, tiek institucinės pusiausvyros požiūriu.

55. Be to, atkreipčiau dėmesį dar ir į tokį dalyką. Šiuo atveju svarbių diskriminacijos draudimų praktinis taikymas visuomet reikalauja, kad įstatymų leidėjas būtinai priimtų skausmingus, jei ne tragiškus, sprendimus, svarstydamas aptariamus interesus, kaip antai neįgaliųjų arba vyresnio amžiaus darbuotojų teisės ir sėkmingas darbo rinkos veikimas arba vyresnio amžiaus grupių dalyvavimo laipsnio augimas. Taikant šiuos diskriminacijos draudimus, neretai yra reikalingas finansinis kompensavimas, kurio pagrįstumas priklauso ir nuo turimų valstybinių lėšų arba bendro gyvenimo lygio tam tikroje valstybėje narėje. Tokie svarstymai nacionaliniu lygmeniu nevyksta teisinės valstybės vakuume. Paprastai jie derinami su nacionalinėmis konstitucinėmis teisėmis ir svarbiomis tarptautinių žmogaus teisių konvencijų nuostatomis. Taigi tokiu atveju Teisingumo

Teismas, kaip Bendrijos teismas, privalėtų turėti neginčijamą ir aukščiausiojo lygio kompetencijos pagrindą, jeigu jis norėtų tikslinti sprendimus, kuriuos nacionalinės konstitucinės ir tarptautinės teisės pagrindu priima nacionalinis įstatymų leidėjas, be kita ko, veikiantis jam paliktos kompetencijos ribose.

56. Taigi, atsižvelgdamas į visus išdėstytus argumentus, aš palaikau nuosaikesnį Direktyvos 2000/78 aiškinimą ir taikymą, lyginant su Teisingumo Teismo pasirinktu sprendime *Mangold*[7]. Todėl iš pradžių pateikiu atsakymą į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo antrąjį klausimą.

3. Sąvoka „negalia" kaip Bendrijos teisinė sąvoka

57. Sąvoka „negalia" yra neapibrėžta teisinė sąvoka, kuri, taikoma praktiškai, gali būti aiškinama skirtingai. Tai, kad ši sąvoka nurodyta EB 13 straipsnyje, kurio tikslas yra diskriminacijos dėl negalios draudimas – draudimas, kuris po to pradėjo veikti ir buvo išplėtotas Direktyvoje 2000/78 – reikalauja suteikti šiai sąvokai Bendrijos teisinį turinį.

58. Tam yra vis daugiau motyvų, nes sąvoka „negalia" plėtojama pakankamai greitai ne tik kaip medicininis mokslinis terminas, bet ir jos socialine prasme. Taip pat negalima atmesti to, kad tam tikri fiziniai arba psichiniai sutrikimai tam tikroje socialinėje aplinkoje turi „negalios" požymių, o kitoje aplinkoje jų neturi.

59. Iš vienos pusės, skirtinga, atsižvelgiant į situaciją, „negalios" sąvokos reikšmė gali lemti ryškius skirtumus, aiškinant ir taikant diskriminacijos draudimą. Tai reiškia, kad reikia aiškinti vienodai. Iš kitos pusės, dinamikos ir variacijų derinys, kuris atsiranda moksliškai suvokiant ir nagrinėjant negalios fenomeną, reikalauja atsargumo, mėginant pasiekti vienodumą. Aš prie to dar sugrįšiu vėliau.

60. Per paskutinių abiejų šimtmečių socialinę istoriją akivaizdžiai padidėjo asmenų, laikomų neįgaliaisiais, ratas. Tai susiję su nemažu gyventojų sveikatos pagerėjimu visuomenėse, kuriose gyvenimo lygis yra aukštesnis. To pasekmė buvo ta, kad asmenys, kurie negalėjo gauti iš to jokios naudos, nes buvo neįgalūs dėl daugiau ar mažiau nuolatinių fizinių ar psichinių ligų, pasidarė labiau pastebimi.

61. Biomedicinos mokslų raida skatino geriau suprasti fizines ir psichines ligas, laiko-

7 — Nurodytas 2 išnašoje.

mas negalios pagrindu. Tai taip pat padėjo išplėsti „negalios" sąvoką. Didesnis suinteresuotojo asmens neatsparumas rimtesnėms ligoms dėl genetinių trūkumų gali jam sukelti didžiulių apribojimų.

62. Pastarasis pavyzdys rodo, kad speciali socialinė aplinka, kurioje neįgalieji gyvena, gali būti reikšminga, siekiant įvertinti klausimą, ar asmenys laikytini neįgaliaisiais. Kol nėra nustatyti genetiniai trūkumai, tol tiriamas asmuo nėra diskriminuojamas. Jiems paaiškėjus, situacija gali tuoj pat pasikeisti, nes darbdaviai ir draudimo įmonės nenori prisiimti didesnės rizikos, įdarbindami ar drausdami suinteresuotąjį asmenį.

63. Kaip vienas iš požymių, pagal kurį literatūroje negalia atskiriama nuo ligos, dažnai yra nurodomi nuolatiniai fiziniai ir psichiniai trūkumai. Daugeliu atvejų iš tiesų tai yra kriterijus. Tačiau yra ir progresuojančių ligų, dėl kurių ilgam laikui ir sunkiai sutrinka ligonių organizmo funkcijos ir taip juos apsunkina, jog šie asmenys visuomenėje ne ką skiriasi nuo neįgaliųjų „nuolatos".

64. Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, konstatuoju, kad „negalios" sąvoka Direktyvoje 2000/78 yra Bendrijos teisinė sąvoka, kuri visuose Bendrijoje teisės aktuose turi būti aiškinama autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamu teisės aktu siekiamą tikslą [8].

65. Tai, kad „negalios" sąvoką šioje direktyvoje reikia aiškinti vienodai Bendrijos teisės atžvilgiu, matyti ir iš su turiniu susijusių priežasčių, ir tuo tik siekiama užtikrinti minimalų būtiną vienodą taikymą diskriminacijos draudimo taikymo srityje asmenų atžvilgiu ir materialinėje šio draudimo taikymo srityje. Saugomų asmenų ratas ir funkcijų sutrikimų, į kuriuos reikia atsižvelgti, apibrėžimas neturi skirtis. Priešingu atveju apsauga, suteikta diskriminacijos draudimo atveju, Bendrijos viduje būtų skirtinga.

66. Formuojant vienodą „negalios" sąvokos išaiškinimą, ne mažiau svarbu atsižvelgti į pirmiau minėtą dinamikos aspektą – visuomenės suvokiamą „negalios", kaip funkcijų sutrikimo, atsiradusio dėl psichinių ar fizinių trūkumų, fenomeną, į medicinos ir biomedi-

8 — Žr., be kita ko, 1984 m. sausio 18 d. Sprendimą *EKRO* (327/82, Rink. p. 107, 11 punktas); 2000 m. rugsėjo 19 d. Sprendimą *Linster* (C-287/98, Rink. p. I-6917, 43 punktas); 2000 m. lapkričio 9 d. Sprendimą *Yiadom* (C-357/98, Rink. p. I-9265, 26 punktas); 2003 m. vasario 6 d. Sprendimą *SENA* (C-245/00, Rink. p. I-1251, 23 punktas); 2003 m. vasario 27 d. Sprendimą *Adolf Truley* (C-373/00, Rink. p. I-1931, 35 punktas) ir 2003 m. lapkričio 27 d. Sprendimą *Zita Modes* (C-497/01, Rink. p. I-14393, 34 punktas).

cinos mokslo pažangą bei į ryškius skirtumus, susijusius su situacija, vertinant daugelį skirtingų negalios rūšių.

67. Tai reiškia, kad nereikia stengtis nustatyti daugiau ar mažiau išsamaus ir nekintamo „negalios" sąvokos apibrėžimo. Teisingumo Teismo pateiktas sąvokos išaiškinimas nacionaliniam teismui turi nurodyti Bendrijos teisės kriterijus ir atramos taškus, kurie gali padėti išspręsti jo nagrinėjamą teisinį klausimą [9].

68. Taip galima užtikrinti konverguojantį „negalios" sąvokos aiškinimą ir taikymą Bendrijos viduje, nepakenkiant atviram šios sąvokos pobūdžiui. Šiuo požiūriu aš pritariu Nyderlandų vyriausybės išsakytai nuomonei [10].

4. Negalia, diskriminacija ir kompensavimas

69. Laikui bėgant socialinių Europos teisinių valstybių įstatymų leidėjai asmenų su negalia apsaugos ėmėsi trimis būdais.

70. Tik pradėjus leisti teisės aktus socialinės apsaugos srityje, buvo imtasi specialių veiksmų, skirtų asmenims, kurie nebegalėjo dalyvauti darbo procese, nes dėl nelaimingų atsitikimų darbe buvo įgiję nuolatinį invalidumą. Vėliau asmenims, kurie dėl negalios negalėjo pasirūpinti pragyvenimu, socialinėmis priemonėmis buvo užtikrintas pragyvenimas.

71. Mintis, kad negalia negali būti pagrindas naudoti nepateisinamą diskriminaciją darbo rinkoje ir kitokiuose visuomeniniuose santykiuose, palaipsniui įsitvirtino po Antrojo pasaulinio karo. Ji nulėmė bendrojo lygybės principo, priderinto prie diskriminacijos dėl negalios, specifinę išraišką. Bendrijos teisėje ši specifinė išraiška buvo pavartota EB 13 straipsnyje ir Direktyvoje 2000/78.

72. Medicinos mokslo pažanga kartu su augančiomis techninėmis galimybėmis lėmė, kad daugėjo atvejų, kai anksčiau išskirtinis elgesys su neįgaliaisiais darbo rinkoje ir kitokiuose visuomeniniuose santykiuose buvo pateisinamas, nes tokie asmenys netenkino – arba daugiau netenkino – profesijos ar kitos veiklos nustatytų reikalavimų, galėjo

9 — Be to, tai suderinama su nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika dėl Bendrijos teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo pobūdžio. Žr. šiuo klausimu 1964 m. vasario 4 d. Sprendimą *Albatros* (20/64, Rink. p. 46).

10 — Nyderlandų vyriausybė visų pirma nurodė, kad dėl atviro šios sąvokos pobūdžio išbaigtas apibrėžimas yra nei būtinas, nei pageidaujamas. Reikšmę to, kas yra negalia, galiausiai nulemia konkretaus atvejo ypatumai (rašytinių pastabų 23 punktas).

būti kompensuotas už trūkumus ir (arba) apribojimus, kylančius dėl negalios, tam, kad neįgalieji galėtų – vėl – visiškai arba iš dalies tęsti savo darbą arba veiklą.

73. Tinkamų galimybių, skirtų kompensuoti negalią arba sušvelninti jos padarinius, turėjimas rodo, kad pateisinti skirtingą elgesį negalios atžvilgiu tampa vis sunkiau. Ši iš principo negatyvaus diskriminacijos draudimo pozityvioji pusė darbdavio įsipareigojimų prasme yra įtvirtinta Direktyvos 2000/78 5 straipsnyje [11].

74. Atsižvelgdamas į šias keturias pirmines pastabas, toliau bandysiu atsakyti į pateiktus prejudicinius klausimus.

C — *Pirmasis prejudicinis klausimas*

75. Atsakymą į pirmąjį prejudicinį klausimą galima pateikti, tiesiogiai atsižvelgiant į pirmiau išdėstytas trečią ir ketvirtą pirmines pastabas.

11 — Ši nuostata sukonkretina Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartijos 26 punkto, cituoto šios išvados 9 punkte, turinį.

76. Neįgalieji – tai asmenys, turintys rimtų organizmo funkcijų sutrikimų (negalią), atsiradusių dėl fizinių, protinių arba psichinių sveikatos problemų.

77. Iš to išplaukia dvejopos išvados:

— tai turi būti tokie sutrikimai, kurie atsiranda dėl sveikatos problemų arba suinteresuotojo asmens fiziologinės patologijos ir kurie yra arba ilgalaikiai, arba nuolatiniai;

— sveikatos problemą, kaip organizmo funkcijų sutrikimo priežastį, iš principo reikia skirti nuo paties sutrikimo.

78. Vadinasi, liga, kaip galimos būsimos negalios priežastis, iš esmės negali būti tapatinama su negalia. Todėl liga nėra laikoma diskriminacijos draudimo pagrindu EB 13 straipsnio kartu su Direktyva 2000/78 prasme.

79. Šios taisyklės išimtį leidžiama daryti tik tuo atveju, jeigu ligos eigoje atsiranda ilgalaikių arba nuolatinių organizmo funkcijų sutrikimų, kurie, nepriklausomai nuo dar progresuojančios ligos, taip pat yra laikytini negalia.

80. Taigi atleidimas iš darbo dėl ligos gali būti Direktyvos 2000/78 uždrausta diskriminacija dėl negalios tik tuo atveju, jeigu suinteresuotasis asmuo gali įrodyti, jog ne liga, o dėl jos atsirandantys ilgalaikiai arba nuolatiniai sutrikimai yra tikroji atleidimo iš darbo priežastis.

81. Išsamumo dėlei dar pridursiu, kad atleidimas iš darbo šioje byloje vis dėlto gali būti pateisinamas, jei dėl atitinkamų organizmo funkcijų sutrikimų – negalios – būtų neįmanoma verstis atitinkama profesine veikla ar verslu arba jie tokią galimybę labai apribotų [12].

82. Tačiau pateisinimas yra galimas tik tuo atveju, jeigu darbdavys neturi jokių tinkamų priemonių, kurios atitinkamą negalią sumažintų arba kompensuotų ją taip, kad neįgalusis galėtų ir toliau verstis savo profesija ar verslu [13].

12 — Žr. Direktyvos 2000/78 4 straipsnio 1 dalį.

13 — Žr. Direktyvos 2000/78 5 straipsnį.

83. Tinkamą pobūdį turinio prasme apibrėžia galimoms priemonėms skirtinos išlaidos, šių išlaidų priimtinumas, jeigu jų nepadengia valstybė, ir negalios sumažinimas arba kompensavimas, kuriems šios išlaidos sudaro prielaidas, o taip pat galimybė suinteresuotam neįgaliajam verstis kita profesine veikla arba verslu, kur dėl jo negalios nekiltų jokių kliūčių arba jų kiltų daug mažiau.

D — *Antrasis prejudicinis klausimas*

84. Atsakymą į antrąjį prejudicinį klausimą galima pateikti, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytą antrą pirminę pastabą:

— nei EB 13 straipsnio ir Direktyvos 2000/78 atsiradimo istorija, nei jų tekstas neleidžia ligos laikyti savarankišku diskriminacijos draudimo objektu,

— taip pat toks diskriminacijos draudimas negali būti vertinamas kaip specifinė bendrojo lygybės principo išraiška.

V — Išvada

85. Atsižvelgdamas į pirmiau išdėstytus argumentus, siūlau Teisingumo Teismui į *Juzgado de lo Social nr. 33 de Madrid* (Ispanija) pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

1. Liga, kaip galimos būsimos negalios priežastis, iš esmės negali būti tapatinama su negalia. Todėl liga nėra laikoma diskriminacijos draudimo pagrindu EB 13 straipsnio kartu su 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatančia vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, prasme. Šios taisyklės išimtį leidžiama daryti tik tuo atveju, jeigu ligos eigoje kyla ilgalaikių arba nuolatinių organizmo funkcijų sutrikimų, kurie gali būti laikomi negalia. Kartu suinteresuotasis asmuo, kuris remiasi diskriminacijos dėl negalios draudimu, turi įrodyti, jog ne liga, o dėl jos atsirandantys ilgalaikiai arba nuolatiniai sutrikimai yra tikroji atleidimo iš darbo priežastis.

2. Nei EB 13 straipsnio ir Direktyvos 2000/78 atsiradimo istorija, nei jų tekstas neleidžia ligos laikyti savarankišku diskriminacijos draudimo pagrindu šių nuostatų, kuriomis diskriminacija draudžiama, prasme. Taip pat toks diskriminacijos draudimas šiuo požiūriu negali būti vertinamas kaip specifinė bendrojo lygybės principo išraiška.